

Hvordan oppdage BARN SOM LEVER I RISIKO tidligere?

ARTIKKEL

Av: Marit Vasshus, KoRus - Vest Stavanger

Utsatte barn og ungdom skal oppdages og følges opp tidligere, det er et politisk mål. I arbeidet med barn kan man ved å lete etter tegn og signaler som bekymrer, gå i flere fallgruver.

RAPPORTEN «Kunnskapsgrunnlag - metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge», utgitt av Helsedirektoratet i februar 2018, bidrar med generelt kunnskapsgrunnlag og gir oversikt over faktorer som risiko og resiliens (beskyttelse) for alle barn. Problemet med å fange opp barn ved hjelp av kunnskap om risikofaktorer, er at faktorene dels er lite synlige, dels lite treffsikre. Derfor omfatter rapporten også spesifikke tegn og signaler hos det enkelte barn, foreldrenes kapasitet og forhold i nærmiljø som kan gi grunn til bekymring. Men det kreves også varsomhet i vurderingen av disse som risiko.

Tilknytning, følelsesregulering og sosial atferd

Barnets tilknytning til sine foreldre, regulering av følelser og sosial atferd har stor betydning for barnets utvikling. Når barnet ikke får dekket disse behovene, kan det utvikle problemer i samspillet med andre og det å mestre livets utfordringer i overganger til ulike faser i livet. Barnet kan vise ulike tegn og signaler som kan bekymre, eller foreldrenes relasjon til barnet kan gi bekymring.

To fallgruver ved bekymring

Psykologspesialist og PhD Bente Storm Mowatt Haugland ved UNI Helse Bergen fremhever at fagpersonell i barnehage, skole, og helsestasjon eller andre virksomheter som jobber med barn, er svært viktige og bør ha kunnskap nok til å reagere når barn

lider og av ulike grunner trenger hjelp. Hun påpeker at man kan gå i to fallgruver når man jobber med barn: Å overse risiko og barn som trenger hjelp, eller å vekke unødig bekymring for det som ikke er bekymringsfullt.

Mowatt Haugland påpeker at i forsøk på å ikke gå i den første fallgraven, som er den vanligste, kan vi risikere å lage forenklete oversikter og regler for hva som bør reageres på hos barn eller foreldre, og dermed gå i den andre fallgraven i stedet og påføre barn og familier unødvendige bekymringer og problemer.

Normale fenomener kan mistolkes

Psykologspesialisten understreker at det er viktig å formidle til skoler, barnehager og helsestasjoner en nøkternhet for hvordan man identifiserer barn og unge i risiko. Enkeltstående tegn og signaler hos barna bør ikke fremheves, fordi disse kan være uklare og diffuse, og det kan være tegn som kun viser seg en periode i barnets utvikling for så å gå over av seg selv. Eller det kan være normalfenomen som mistolkes som avvik.

Videre understreker Mowatt Haugland at barn kan vise på svært mange måter at de har vansker, for eksempel i form av tilbaketrekning, uro, engstelse, taushet, atferdsvansker, bryte regler mm. Samtidig kan denne atferden og disse følelsesuttrykkene ha mange forklaringer. At et barn er trøtt på skolen og tydelig får lite søvn, kan forklares ved at foreldrene

ruser seg og holder barnet våken om natta. Men det kan også være et barn som sniker seg til skjermtid etter at foreldrene tror han/hun har sovnet.

Psykologspesialisten forklarer at det noen ganger er slik at de tegn og signaler vi ser hos barnet skal vekke bekymring, mens andre ganger er det kanskje en overgangsfase hvor barnet i en kortere periode strever med å finne seg til rette i en ny utviklingsfase, eksempelvis i tenårene. Andre ganger igjen kan problemene skyldes utviklingsforstyrrelser hos barnet selv og forklaringen ligger da ikke nødvendigvis i at barnet er utsatt for negative miljøpåvirkninger eller uheldig foreldreatferd.

Dette betyr ifølge Mowatt Haugland at det er vanskelig å sette opp enkeltstående tegn og signaler som skal gjøre at fagfolkene skal bli bekymret. Det er viktig å vite hvor lenge tegnene og signalene har vedvart, og hvor sterke eller intense barnets eventuelle vansker er. Det samme gjelder ved observasjon av foreldre og samspill barn–foreldre.

Viktige råd for å unngå fallgruver i arbeidet med barn i mulig risiko

For å unngå de to fallgruvene som handler om å overse risiko og barn som trenger hjelp, eller å bli bekymret uten grunnlag, er rådet fra Mowatt Haugland følgende:

1. Vær opptatt av hvordan barna har det – hva de sier, gjør og føler. Følg med og vær oppmerksom. I enhver skoleklasse og barnehage er det barn som voksne bør være bekymret for og situasjoner der de bør handle.
2. Når du blir bekymret, vær konkret. Beskriv observasjoner og hva som vekker din bekymring. Skriv ned når, hva, hvordan og hvor lenge.
3. Se etter flere tegn eller mønster som tyder på at noe er galt. Enten hos barnet i form av atferd, følelser, læring eller sosialt. Eller i samspillet mellom foreldre og andre voksne, hos foreldrene (uforutsigbarhet, negative holdninger og disiplin). Eller i miljøet (familie, skole, barnehage) nær barnet. Det er en opphoping av risiko som er alvorlig for barnets utvikling.
4. Når du oppdager tegn som gjør deg bekymret, vær forsiktig med årsaksforklaringer! For eksempel enurese eller angstlidelser, som har en høy arvelig faktor og som ikke trenger bety at relasjonen til foreldre eller foreldrefungering er dårlig. Ha en åpen og utforskende holdning til hva signaler hos barnet kan bety. Her kan vi ta veldig feil om vi konkluderer for raskt.
5. Søk veiledning eller kollegastøtte ved tvil om det er grunn til bekymring for et barn/ungdom. Her er det også mulig å drøfte konkrete saker anonymt med barnevernstjenesten eller tverrfaglige ressursteam i kommuner hvor dette finnes.
6. Undersøk bekymringen ved å samtale med barnet, foreldre og andre involverte (gjengitt i rapporten). Det finnes ulike verktøy for denne type samtaler. Få opplæring i noen av disse.

forts. >>>

Psykologspesialist og PhD Bente Storm Mowatt Haugland ved UNI Helse Bergen. (Foto: Carina Kaljord)

Ifølge psykologspesialist Bente Storm Mowatt Haugland er det to fallgruver man skal passe seg for å havne i når man jobber med barn: Enten å overse risiko og barn som trenger hjelp, eller å vekke unødig bekymring for noe som ikke er bekymringsverdig. (Foto: Shutterstock)

Ved bekymring for om et barn lever med rusmisbrukende foreldre, kan ifølge Mowatt Haugland følgende spørsmål være viktige:

1. Blir barnets grunnleggende behov møtt (fysisk, psykisk, læring/utvikling sosialt)?
2. Er det struktur, trygghet og forutsigbarhet i barnets hverdag? Slik som rutiner, stabilitet og oppfølging.
3. Er det høyt konfliktnivå i nære omgivelser?
4. Er det noe i barnets fungering som vekker bekymring? Det kan gjelde følelsesmessige forhold, atferd, i relasjon til jevnaldrende, kontakt med voksne, kontakt med foreldre? (Er barnet trøtt, engstelig, trist, sint, tilbaketrukket, ensomt, ekstra kontaktsøkende, manglende regulering?) Dette må ses i forhold til barnets utviklingsfase. Det er viktig å huske at barnas situasjon kan være svært bekymringsverdig, uten at barnet nødvendigvis viser i sin væremåte at noe er galt.
5. Er det noe i foreldrenes atferd som vekker bekymring? Uforutsigbarhet, vansker med å følge opp, humørsvingninger i form av økt sinne, redsel, nedstemthet?
6. Er det noe i kontakten mellom foreldre og barn som vekker bekymring? Avvisning, negative beskrivelser, vansker med å slippe barnet. Hvordan snakker omsorgspersonene til og med barnet?

FAKTA:

Lenke til rapporten «Kunnskapsgrunnlag - Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge»: <https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/kunnskapsgrunnlag-metoder-for-tidlig-identifisering-av-risiko-hos-barn-og-unge>

Helsedirektoratets omtale av rapporten:

Rapporten oppsummerer kunnskap om tidlig innsats mot utsatte eller sårbare barn og unge, og vil være aktuell for alle instanser som jobber med barn og unge. Oversikt over risiko- og beskyttelsesfaktorer, tegn og signaler på utsatte barn, samtalemetoder og hvordan disse elementene inngår i mer helhetlige systemer, er noen av temaene i rapporten.

Tematisk er rapporten avgrenset til å gjelde kunnskap og kompetanse som er relevant i arbeidet med å oppdage barn som bekymrer. Denne kunnskapsoppsummeringen utgjør en del av grunnlaget for retningslinjen som nå skal utarbeides og erstatte veilederen «Fra bekymring til handling».